

Mirza Hebib, MA
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law

**DUBROVAČKI SRBOKATOLIČKI POKRET
KROZ POVIJESNU PRIZMU¹**

**SERBO-CATHOLIC MOVEMENT IN DUBROVNIK
THROUGH THE HISTORICAL PRISM²**

I.

Fenomen izgradnje nacije na području Dubrovnika i Dalmacije zasigurno predstavlja vrlo zanimljivo povijesno ali i političko-pravno pitanje XIX. stoljeća. Malo je onih koji su o pitanju izgradnje nacije pisali odričući se vlastitog nacionalno-ideološkog prtljaga. Koliko je moguće trezveno, objektivno i kroz prizmu tadašnjeg vremena ponuditi odgovore na pitanja o izgradnji nacionalne svijesti? Kako u današnjem kontekstu, zanemarujući ne tako davne sukobe – rat, kulturocid i krvništvo – govoriti o izgradnji nacije? Kako u današnjem kontekstu nekome pojasniti da su u XIX. stoljeću postojali Hrvati pravoslavci ili Srbi katolici – istinski borci protiv klerikalizma i kleronacionalizma? Kako govoriti o duboko ukorijenjenoj vjerskoj toleranciji na našim područjima i njezinu krahu tijekom XX. stoljeća?

Uvidjevši kako u bh. akademskim i intelektualnim krugovima nije došlo do prodora, najnovijih, najsveobuhvatnijih, a vjerojatno i najobjektivnijih, znanstveno utemeljenih istraživanja o pokretu Srba katolika u Dubrovniku, odlučio sam napisati nekoliko riječi o knjizi svog sugrađanina, gospara Nikole Tolje.

Kako bismo kazali nekoliko riječi o pokretu i knjizi, u skladu s metodologijom koju primjenjuje i sâm autor, neophodno je vratiti se u ono vrijeme – u vrijeme izgradnje nacionalne svijesti i u narodu još uvijek

---

¹ Prikaz knjige Nikole Tolje *Dubrovački Srbi katolici – istine i zablude* (vlastita naklada, Dubrovnik, 2011, 711 str.).

² A review of a book by Nikola Tolja, *Serb and Catholics of Dubrovnik - truth and misconceptions* (Ownpublishing, Dubrovnik, 2011, 711 pgs).

duboko ukorijenjene vjerske tolerancije. Postoji mnoštvo priča koje svjedoče o tadašnjem društvenom kontekstu. Mene osobno dojmila je priča iz 1905. godine smještena u malo primorsko selo Trnovicu. U tom selu, smještenom tik uz bh. granicu, u doba ustanka (tzv. Nevesinjske puške 1875. godine) bilo je smješteno preko 1600 izbjeglica iz Hercegovine. Hercegovci, najčešće pravoslavne vjeroispovijesti, rađali su se i umirali u Trnovici. Umrle pravoslavce uredno se sahranjivalo na seoskom – katoličkom groblju. Međutim, kako su se stvari vremenom politizirale, mjesni svećenik zatražio je od seljana pregrađivanje groblja na pravoslavno i katoličko. Seljani su se žestoko usprotivili pa se u cijelu priču uključio i biskup. Biskup je zaprijetio mještanima kako će, ukoliko ne poslušaju velečasnog, zatvoriti crkvicu. Seoski starješina, neki Drvenica, izvukao je iza pojasa veliki crkveni ključ i kazao:

- *Biskupe, oli je ključ od kapele u Tebe, oli u nas?*
- *Nisam mislio na ključ, povući ću vam kapelana.*
- *Ah, Boga ti, ako ga povučesh, evo nam kaluđera u Zavali.*
- *A ako on ne pristane?*
- *Ako ne htjedne on, hoće hodža u Stocu, ali se od naših mrtvih komšija nećemo odgrađivati. Kad smo mogli zajedno na ovom, što ne bi mogli i na onom svijetu?*
- *Hodža u Stocu, hodža u Stocu... Čitaj i više ih ništa ne pitaj! Pa dobro, kad ste baš toliko zapeli, neka tako ostane, i oni su krštene duše.*

Ovakve priče rijetko nalaze mjesto u literaturi vezanoj uz fenomen izgradnje nacije. Kad je riječ o Dubrovniku, srpski predratni, ratni i postratni nacionalistički diskurs obiluje potpuno znanstveno neutemeljenim tezama koje u svom začecu skrivaju nacionalno svojatanje Dubrovnika. Upravo se u tim diskursima često prezentiraju potpuno kriva mišljenja i predodžbe o Srbima katolicima. Srbokatolički manir i njihova zloporaba u svrhu ostvarivanja političkih ciljeva snažno su se osjetili početkom posljednjeg rata. Krvavi pohod i agresija na Dubrovnik opravdavani su „oslobađanjem“ Grada. Nepotpuni, izvučeni iz konteksta i znanstveno vrlo upitni argumenti o Srbima katolicima iz XIX. stoljeća snažno su korišteni kao argumenti za autonomno rješavanje „dubrovačkog pitanja“. Ne treba zaboravljati kako je ovo poslužilo kao jedan od ključnih argumenata Aleksandru Apoloniju i cavtatskoj skupini koji su u okupiranom Cavtatu 1991. godine osmislili pokret za ponovno uspostavljanje Dubrovačke Republike.

II.

Značaj knjige „Dubrovački Srbi katolici – istine i zablude“ ogleda se upravo u pokušaju da se sveobuhvatno ponudi znanstveno obrazloženo odgovora na pitanja – tko su Srbi katolici, kada su se, kako i zašto pojavili na dubrovačkoj povijesnoj pozornici, te kako su, kada i zbog čega nestali s te pozornice.

Tragajući za odgovorima na ova pitanja, autor knjige vrlo detaljno pojašnjava povijesni i društveni kontekst pada Dubrovačke Republike, pada pod francusku (1806–1815), a kasnije austrijsku upravu (1815–1918). Uzroci javljanja pokreta kriju se u drugoj, sramotnoj, za Dubrovčane ponižavajućoj etapi. U etapi uništenja Grada i njegove tisućljetne tradicije, odnosno pretvaranja ponositog i slobodnog grada-države u poniženu provinciju na rubu Austro-Ugarske monarhije. Pokret dubrovačkih Srba katolika u svom meritumu predstavlja organizirani oblik otpora i očekivanja za izbavljanje iz sramotnog položaja, oslobođenja od tuđinske vlasti, te pokušaja kolikog-tolikog zavređivanja dijela nekadašnje autonomije i slave koju je Grad stoljećima uživao. Spas su vidjeli u jugoslavenstvu, na čelu s tada samostalnom Srbijom, za njih „južnoslavenskim Pijemontom“.

Rezultat oblikovanja ovakvog pokreta u Dubrovniku krije se i u osobitim, specifičnim, višestoljetnim društveno-političkim okolnostima ali i europskom kontekstu izgradnje nacija i ukidanja feudalnog sustava. Povijesno oblikovan partikularizam ispoljio se onda kada je to bilo najpotrebnije i opstao je sve do vremena njegova ispoljenja kroz kakvu-takvu slobodu ostvarenu u zajedničkoj jugoslavenskoj državi 1918. godine. Na unutarne okolnosti utjecalo je i mnoštvo vanjskih faktora, prije svega, političko-propagandnih, međunarodnih, obrazovnih itd.

O kulminaciji pokreta najbolje govore njegovi pripadnici. Među njima su bili najugledniji dubrovački intelektualci građanskog i vlasteoskog porijekla, znanstvenici, profesori, katolički svećenici, pravnici itd. Dovoljno je spomenuti imena poput Baltazara Bogišića, braće Meda i Nika Pucića, Pera Budmanija, Matije Bana, Luja Vojnovića, Vida Vuletića Vukasovića i drugih. Upravo zbog njihova ugleda, obrazovanja i prosvjetiteljskog duha pokret se tako brzo i proširio. O međunarodnom ugledu koji su u tom vremenu imali slikovita je priča o primjeni naziva Ilirskog zavoda sv. Jeronima u Rimu (*Collegium Hieronymianum Illyricorum*). Nakon što je 1901. godine papa Lav XIII, na traženje hrvatskih biskupa, a uz privolu cara Franje Josipa, izvršio izmjenu naziva u Zavod sv. Jeronima za hrvatski narod (*Collegium Hieronymianum pro Croatica Gente*) – to je izazvalo neviđene prosvjede među Srbima katolicima. U rješavanje problema uključili su se

crnogorski knjaz Nikola Petrović, nadbiskup barski ali i ugledni pripadnici srbokatoličkog pokreta. Tada je papu zajedno s barskim nadbiskupom osobno pohodio i Lujo Vojnović, Dubrovčanin, Srbin katolik, opunomoćenik Crne Gore pri Svetoj Stolici, a sve u svrhu ispravljanja nepravde prema Srbima katoličke vjeroispovijesti. U svojoj diplomatskoj borbi Srbi katolici su uspjeli, tako da je već 1902. godine papa uputio izjavu o tome kako će se „Zavod sv. Jeronima u buduće zvati 'Collegium Hieronymianum Illyricorum' pod kojim se nazivom razumijevaju katolički južni Slaveni.“ Ostvarenje njihova cilja predstavlja jedan od rijetkih primjera promjene papinske odluke.

S druge strane, kao vlastitu protutežu pokret je uvjetovao i pojavu hrvatskog ekskluzivizma u Gradu, koji se već od 80-ih godina XIX. stoljeća ispoljava u vidu pravaškog pokreta. Napredovanjem srbokatoličkog pokreta došlo je i do ujedinjenja hrvatskih političkih stranaka (Supilovih pravaša i Čingrijinih narodnjaka), koji će na izborima 1899. godine zauvijek poraziti srpsku autonomašku koaliciju. Uobličanjem politike „Novog kursa“ jasno dolazi do približavanja politika i jednih i drugih, gdje je u konačnici potpuno jasno kako su ciljevi i jednima i drugima bili potpuno isti – spasiti poniženi Grad i uvesti ga u jugoslavensku državu. Jedina razlika među njima je bila taktika kojom su to planirali realizirati – Srbi katolici su to pokušavali ostvariti izravno, dok su Hrvati to željeli ostvariti neizravno uključujući Dubrovnik u samostalnu hrvatsku državu, koju će ravnopravno udružiti u buduću Jugoslaviju. Gledajući s jugoslavenskog aspekta, a u europskom kontekstu, pokret je uveliko doprinio promidžbi Jugoslavije i njezinu stvaranju. Detaljno elaborirajući ova politička pitanja, autor zaključuje kako je vrlo teško utvrditi čija taktika je bila bolja budući se pokazalo kako je i hrvatska strana bila u zabludi, cijeneći da je u konačnici Jugoslavija stvorena bez prethodnog uobličavanja samostalne i jake Hrvatske. Također, naglašava da, gledajući povijesni kontekst i promatrajući stvari kroz prizmu ondašnjeg vremena, nije moguće utvrditi je li neka od strana više voljela i doprinosila Gradu od druge.

III.

Predmetna knjiga predstavlja kapitalno djelo za proučavanje fenomena dubrovačkih Srba katolika ali i ostalih povijesnih i političkih pitanja Dubrovnika na kraju XIX. i poč. XX. stoljeća. Riječ je o autorovoj preuređenoj, dopunjenoj i aktualiziranoj doktorskoj disertaciji, koja obiluje vrlo bogatom listom izvora i literature. U okviru knjige je obrađena arhivska

građa ostavštine nekoliko dubrovačkih obitelji te svi relevantni listovi, časopisi i godišnjaci onog vremena koji predstavljaju primarne izvore za spoznaju o fenomenu pokreta. Knjiga je napisana znanstveno popularnim stilom te je kao takva, osim znanstvenoj, namijenjena i široj čitateljskoj publici.

Knjiga gospara Tolje uspješno zaokružuje priču o dubrovačkim Srbima katolicima, skidajući čitateljima klapne vremena, a posebno ukazujući Dubrovčanima da ne gledaju kroz prizmu sadašnjosti na svoje pretke i sugrađane Srbokatolike. Oni su bili ugledni ljudi, zaljubljenici u svoj Grad i njegovu slavnu prošlost, tragično razalošćeni i zabrinuti njegovim stanjem pod austrijskom upravom. Autor zaključuje kako pripadnici pokreta ničim nisu iznevjerili slavne tradicije Grada, niti su ga manje, niti više, voljeli od svojih protivnika. U tadašnjim okolnostima tražili su najdostojanstvenije rješenje za spas poniženog Grada. Nesporno, oko dosta pitanja su bili u zabludi, ali njihove zablude nikako nije moguće sagledavati iz današnje perspektive, već ih je potrebno promatrati isključivo u društveno-političkom i povijesnom kontekstu tadašnjeg vremena. To je bio težak i zahtjevan zadatak kom je, po mom sudu, autor uspješno odgovorio.